EKO-MODA KAO POTREBA SAVREMENOG DRUŠTVA

Dragana Frfulanović-Šomodžić^{1*}, Milena Savić¹

¹ Visoka tehnološko umetnička škola, Leskovac

* e-mail: edjolekam@gmail.com

Pregledni rad

UDC: 687.1/5:7.032.12

doi:10.5937/tekstind1902029F

Apstrakt: Eko-moda je nastala iz potrebe savremenog društva koje se sve više okreće prirodi i prirodnim materijalima i obnovljivim izvorima. Rad je nastao sa idejom iznošenja osnovnih načela eko-mode koja je postala aktuelna u savremenom dizajnu tokom poslednje dve decenije, preciziranja normi kojima se eko-materijali definišu i prepoznaju, kao i normi u eko-industriji. Eko-moda nije samo trend u odevanju koji je produkt jednog talasa mode i savremenog dizajna, već je i produkt rada na razvijanju ekološke svesti kupaca i kao bitnije, svesti samog proizvođača, odnosno industrije koja je, svojim radom, temelj očuvanja životne sredine.

Ključne reči: eko-moda, ekološka svest, prirodni materijali, odeća, modni dizajn

ECO-FASHION AS A NEED OF MODERN SOCIETY

Abstract: Eco-fashion was created from the need of a modern society that is increasingly turning to nature and natural materials and renewable resources. The work was created with the idea of expressing the basic principles of eco fashion that has become actual in contemporary design in the last two decades, specifying the norms that define and recognize eco-materials, and the standards in the eco-industry. Eco-fashion is not only a trend in clothing that is the product of a wave of fashion and modern design, but also a product of work on developing environmental awareness of customers and, more importantly, the perception of the producer itself, that is, the industry that is the basis of the environment.

Keywords: eco-fashion, ecological awareness, natural materials, clothing, fashion design

1. UVOD

Sam pojam eko-moda je relativno nov, kao i sam stil koji je pažnju dobio u poslednjih par decenija, sa povećanjem iste tokom godina. Najbliža i najpreciznija definicija eko-mode je da je to termin koji se odnosi na ekološki prihvatljivu odeću ili modni dizajn, kojim se uzima u obzir ne samo životna sredina, već i zdravlje potrošača, koji odeću nose, ali i same radne uslove osoba koje učestvuju u njenoj proizvodnji. Veganska odeća se takođe smatra eko-modom, što znači da je oslobođena bilo kakvog uticaja proizvoda životinjskog porekla, dakle zasnovana samo na biljnim i veštačkim vlaknima [1].

Eko-moda obuhvata nekoliko faktora kojima se proizvodi definišu u ovu kategoriju. Najpre su bitne sirovine od kojih se pravi odeća, odnosno, uslovi organske vegetacije i nekorišćenje pesticida. Zatim, odeća mora biti načinjena od recikliranog tekstila ili drugih materijala i dizajnirana tako da duže traje. Važnost ima i stepen izdržljivosti odeće, kako bi bila dugotrajna ili

bi se mogla zameniti za drugu odeću, kao i to da je načinjena bez upotrebe štetnih hemikalija, boja ili belila. Segment ljudskih prava je takođe u prvom planu, odnosno plaćenost radnika i uslovi rada.

Prvobitno, odeća koja je bila dizajnirana *eko-friendly* dizajnom nije bila previše popularna i više se činila dosadnom i nekreativnom sa bezobličnim dizajnom, načinjena od nepopularnih tkanina, koje nisu imale estetsku privlačnost. Kako je akcenat bio na praktičnosti predmeta, eko odeća se odlikovala čvrstim i neutralnim dizajnom, realizovanim većinski na odevnim predmetima svakodnevne upotrebe. Vremenom, okolnosti su se premenile, te se pojavio veći broj dizajnera koji počinju da prate novi trend i kreiraju kolekcije podjednako lepe, u istoj ravni sa modelima visoke mode. Sa početkom ovog veka nastupa prekretnica u eko modi, jer se i vrhunski modni dizajneri okreću ka ovom trendu, kreirajući odeću koja vrlo brzo postaje popularna, a kao udobna, i vrlo poželjna od strane šireg sloja ljudi. Svakako, podsticaj je ležao u sve većem globalnom angažovanju na razvijanju ekološke svesti,

te se i u modnoj industriji otkrio potencijal polja „zelenih“. *Eko-friendly* je ponudio odeću za sve kategorije: žensku, mušku, dečiju odeću, i razne vrste odevnih komada nastalih u kombinaciji organskih i recikliranih materijala [2].

Brojni su dizajneri i kompanije koji su svoju pažnju i stvaralaštvo usmerili ka ovom modnom trendu. Za sve njih zajedničko je istraživanje i otkrivanje mogućnosti kombinovanja elemenata recikliranih materijala i organskih tkanina, udobnost modela i nežne boje, minimalistički izgled, odsustvo kože, kao prirodnog materijala i njihova zamena reciklažnim. Eko-moda, osim što je postala popularna, pomogla je u razvijanju ekološke svesti kod ljudi, i ponudila opciju upotrebe odeće u dugotrajnijem obliku od očekivanog, odnosno, mogućnost njene zamene.

Materijal koji se koristi u izradi odeće eko-mode je ekološki materijal, ne nužno organski, ali prioritarno je da bude održiv, odnosno da dolazi iz useva koji se mogu ponovo zasejati ili presaditi (bambus, pamuk). Materijali na bazi životinja poput vune ili kašmira, mogu se smatrati ekološki prihvatljivim sve dok životinje nisu oštećene u procesu preuzimanja materijala [3]. Naravno, poželjne su boje na bazi biljaka, čime se potrošačima umanjuje izloženost toksinima i umanjuje mogućnost iritacija.

2. EKO ZELENi MATERIJALI

Poslednjih godina izuzetna pažnja se poklanja razvijanju ekološke svesti kod stanovništva svih uzrasta u mnogobrojnim poljima života i delatnosti. Polje ekološke mode manje je poznato da bi kupci razložnije mogli odlučiti prilikom izbora odeće koja više ili manje utiče na zagađenje okoline i sopstvenog zdravlja. Upravo zbog slabe informisanosti, nisu u mogućnosti da prepoznaju *eko-friendly* odeću [4]. Tradicionalno mišljenje je da je odeća od prirodnih materijala prihvatljivija od sintetičkih, ali ne i u slučaju kada su prirodni materijali prošli brojne procese. Da bi odeća zaista bila ekološka, potrebno je da sam proces odgajanja prirodnih vlakana bude organski, odnosno bez upotrebe herbicida, pesticida ili insekticida, nezavisno da li je reč o pamuku ili nekoj drugoj *eko-friendly* biljci poput konoplja, lana ili bambusa [5].

Primeru radi, u savremenom uzgoju pamuka, koristi se velika količina herbicida, pesticida i insekticida, gotovo 25% od ukupne potrošnje, koji osim što se zadržavaju na samim biljkama, bivaju posledično prisutni i u zemlji, vodi i u vazduhu. Uz pomenute materije, prisutne su i sintetičke boje i ostale hemikalije, koje se primenjuju u daljim procesima obrade vlakana i tkanine i tako dolaze u kontakt sa ljudskim organizmom.

Slika 1: Kolekcija Mango od reciklirane vune

Sveukupno, ove štetne materije su uzročnici mnogobrojnih bolesti, počev od alergija, kao najblažih oblika, do kardiovaskularnih bolesti i kancera. Zdravlje kupaca je višestruko ugroženo, obzirom da čak sedam od petnaest jedinjenja, koja se upotrebljavaju u konvencionalnom uzgoju pamuka, je kancerogeno. Samim tim, ugroženo je i zdravlje onih osoba koje učestvuju u uzgajanju biljaka i obradi vlakana, odnosno ljudi u procesu proizvodnje [6].

Dakle, da bi tkanina dobila eko-oznaku i prošla ekološki sertifikat, mora biti izrađena od ekoloških vlakana, odnosno od organski gajene biljke, bez upotrebe štetnih hemijskih sredstava prilikom obrade i izrade, a zaposleni, uz odgovarajuće uslove za rad, moraju biti adekvatno plaćeni. To bi značilo da se u sistemu ekološkog gajenja pamuka koristi prirodno đubrivo, korov uklanja ručno, a štetni insekti se uklanjaju ručno ili sadnjom sekundarnih kultura, poput kukuruza, graška ili ananasa, koji bi privlačili štetočine i sačuvali primarnu biljku. Na žalost, u ovakvim uslovima prinosi su manji i potrebna je veća radna snaga, ali se dobija organski pamuk, koji nije štetan za korisnika, a zemljište posle njega nije zagađeno već pogodno za gajenje drugih kultura. Proizvodnja u ovakvim uslovima je višestruko skuplja, pa, recipročno tome, i izrađena tkanina.

Za razliku od pamuka, koji traži veća ulaganja da bi se ispunile norme ekološke proizvodnje, biljke poput konoplja, lana, koprive, soje, bambusa ili kineske trave su otpornije na biljne bolesti, štetočine i korov, te im herbicidi, insekticidi i pesticidi uopšte ne trebaju. Zato one imaju veću prednost u grupi eko-vlakana, odnosno tkanina koje se od njih dobijaju. Među njima, posebnu vrednost ima bambus, biljka koje izuzetno brzo raste i regeneriše se, pa tkanina od bambusa može biti izuzetan potencijal u grupi eko-tkanina, opet u zavisnosti od toga da li je od bambusovog drveta ili od vlakana bambusove trave. Ima prirodna antimikrobna svojstva, hipoalergene i reguliše toplotu, otporna je na plesan, prozirna, a na dodir prijatna, kao svila ili kašmir. Konoplja može da se uzgaja bez đubriva i pesticida i daje mnogo više, gotovo 250 %, vlakana od pamuka, a kao tkanina je izuzetno prijatan za telo. Soja je, kao materijal, obnovljiv izvor i daje tkaninu izuzetno mekane strukture koja se da porediti sa svilom ili kašmirom [7].

U grupi eko-prijateljskih vlakana ubraja se i „corn fibre“, materijal koji se pravi od kukuruznih vlakana, sa izuzetnim balansom između otpornosti, udobnosti i mekoće. Pokazao se najboljim u izradi sporske odeće, zatim jakni i kaputa. Takođe, s vremenom je postao i popularan „banana fibre“, materijal od vlakna bananinog drveta, koji se pokazao kao vrlo izdržljiv materijal. „Milk fiber“ je materijal koji nema biljno poreklo; to je inovativno vlakno, predstavljeno u Americi i Italiji još 1930. godine. Njegova mlecna vlakna imaju sanitarnu funkciju, a pokazalo se dobrim u izradi vrhunskog donjeg veša, košulji, majica [3]. Veliku produktivnost sa svim elementima ekološkog gajenja ima i kineska trava rami. Poznata je i kao kineska kopriva, koristi se za izradu tkanina u Kini i Maleziji hiljadama godina. Prednost joj je što je u poređenju sa pamukom, višestruko čvršća, a ima i veliku produktivnost tokom godine, čak do šest puta tokom godine može se žnjeti. Prednost joj je to što je otporna na bolesti i štetočine, te ne zahteva ulaganja po pitanju hemikalija [8,9].

Možda jedna od najzanimljivijih eko-tkanina je „sea cell“, koja predstavlja mešavinu celuloze i morskih algi od kojih nastaje. Ova tkanina je prozirna i hipoalergena koja na kožu deluje vrlo umirujuće, čak i podstiče metabolizam, a mikroskopske čestice morskih algi koje su u materijalu, pomažu regeneraciji ćelijskog tkiva [10]. Po specifičnom sastavu izdvaja se takođe i biorazgradiva tkanina lenpur, koja se dobija preradom belog bora. Po svojim osobinama ova tkanina je idealna u regulisanju telesne temperature obzirom da savršeno otpušta vlagu, te leti hladi, a zimi greje. Kao otpad u proizvodnji tofua nastaje sojina svi-

la kao biorazgradiva tkanina, koja je vrlo osetljiva na prirodne boje, te se može izuzeti od upotrebe sintetičkih farbi za tkanine. U grupi ekoloških svrstava se i tkanina načinjena od koprive „stingplus nettle“, koja je karakteristična po svojim snažnim, ali mekim vlaknima [11].

Ekološka tkanina, u osnovi, mora biti izrađena od organski gajene biljke, odnosno njenog vlakna, ali da bi takva ostala u potpunosti, odnosno da bi u celosti bila smatrana ekološkom, mora se pratiti dalji tok obrade. Ukoliko u daljem procesu obrade tkanine postoji tretiranje sintetičkim bojama i drugim hemikalijama, status „zelenog“ je narušen. Pri tom, kako je taj proces nezaobilazan, pitanje je samo kako otvoriti opciju zaštite kupca. Biranjem odeće prirodnijih boja (bež, od belozelene do svetlosmeđe), odnosno upotrebom ovakvih boja pri tretiranju, smanjuje se prisustvo štetnih materija u odnosu na tkanine tamnijih boja.

Slika 2: Kolekcija haljina od papira iz Muzeja mode u Antverpenu

3. EKO-OZNAKA

Osnovni elemenat prepoznavanja, odnosno definisanja eko-mode, tj. proizvoda, je eko-oznaka, koja prevashodno označava sistem informacija koje se odnose na uticaj samog sadržaja datog proizvoda i njemu prethodećeg proizvodnog procesa na životnu sredinu, direktno uključene i jasno prezentovane na samoj eko-oznaci [12]. Svrha ovih oznaka je da kupac dobije adekvatne informacije o ekološkom poreklu proizvoda pre nego što se odluči za njegovu kupovinu. Prva eko-oznaka za industrijske proizvode, pod nazivom „Plavi anđeo“, upotrebljena je 1977. godine u Nemačkoj, da bi posle toga, postepeno i ostale zemlje zapadne Evrope i Amerike počele uvoditi u praksu ovu oznaku [13].

Danas je šema eko-oznake unapređena i omogućava potrošačima da se uvere u sigurnost proizvo-

da, odnosno stepen prihvatljivosti sa aspekta zaštite životne sredine, obzirom da su postavljeni normativi u vezi sa tekstilnim proizvodima i sistemom nabavke odevnih predmeta. Neke od eko-oznaka su: Eco-Tex Standard 100, Eco-Tex Standard 1000, GUT-Label, TOX-Proof, Green Cotton, EPEA-Label, ELTAC-Label. Među njima, najznačajnija je eko-oznaka Oeko-Tex standard 100 uvedena od strane nezavisne međunarodne asocijacije istraživanja tekstila EARTFTE, koja funkcioniše preko brojnih partnerskih instituta u Evropi, SAD-u i Aziji, sa preko 80.000 izdatih setifikata u oko 8.000 kompanija. Danas se gotovo sve oznake oslanjaju na postupak ispitivanja, primenjen za oznaku Oeko-Tex Standard 100, koja je nesumnjivo, upravo zbog svoje organizacije, uspeła da se nametne kao primarna [13].

ne budu dobro prihvaćeni zbog negativnog odnosa prema uticajima hemijske industrije na prirodu [14]. Činjenica je da se prirodna vlakna brže biološki razgrađuju, ali nije zanemarljiv stepen emitovanja toksičnih gasova, dok, nasuprot tome, proces proizvodnje izrade sintetičkih tkanina emituje manje emisije štetnih materija u čovekovo okruženje [15]. Zato su još krajem prošlog veka vodeće modne industrije u Evropi pokrenule kampanje kreiranja kolekcija od biorazgradivog materijala.

Danas su ovakve kolekcije i kreacije sve više prisutne na tržištu mode, jer su mnogi dizajneri zainteresovani za novitete u pogledu porekla, vrste i strukture tkanina sa tendencijom istraživanja i razvijanja „novih“ materijala [16]. Prihvatanje ovih materijala

Slika 3: Haljine od limenki i čepova Milice Marinković

4. EKO-MODA KROZ ZELENE MATERIJALE

U poslednje dve decenije XX veka pokrenuto pitanje ekologije uticalo je na postavljanje strogih propisa u procesu rada i proizvodnje mnogih industrija. Modna industrija, koja je u vrhu zagađivača prirode i čovekovog okruženja, bila je primorana da otvori pitanje unapređenja proizvodnog procesa i upotrebljenih materijala, kako bi se smanjile emisije gasnih isparenja i tečnih izliva iz industrijskih procesa. Ključni problem u razvoju tekstilne industrije bio je u razvijenosti predrasudi da su tkanine od prirodnih materijala najbolje, što je na tržištu uticalo da sintetički materijali

od strane kupaca ne ide uvek obećavajućim putem, obzirom da je i dalje prisutno veće poverenje prema prirodnim materijalima. Poseban segment je cena, najpre u procesu proizvodnje „novih“ materijala koji su skuplji, a samim tim i u prodaji, što negativno utiče u slučaju potencijalnih kupaca. Takav primer je slučaj sa kolekcijom firme „Next“ iz 1990. godine, koja je proizvela kolekciju „zelenih“ majica. Iako je upotrebljen materijal za kolekciju bio bez formaldehida preparata, koji izazivaju iritaciju kože i zagađenje atmosfere, a da bi se sprečilo sakupljanje, odeća obrađena mehanički, a ne hemijski, prodaja nije bila zadovoljavajuća. Razlog je prevashodno bio u višoj ceni proizvoda prilikom izrade, pa i same prodaje [14] što nije odgovaralo

kupovnoj moći, iako je promovisanje rađeno s ciljem isticanja kvaliteta novih materijala. Evidentno je da noviteti u modnoj industriji zavise od tržišta, njegove kupovne moći i mogućnosti da nove norme prihvate, te kompanije, tako uslovljene, bivaju primorane da postepeno uključuju novitete, kako se ne bi izlagale finansijskim poteškoćama usled neuspelih kolekcija [16].

Nasuprot gore navedenom primeru, slučaj izložbe „Paper Fashion“ u Muzeju mode u Antverpenu (MOMU) imao je izuzetno pozitivan odjek u modnoj industriji, ali i u širem društvenom okruženju. Retrospektivom kolekcija papirnih haljina ukazano je na mogućnosti i interesovanje prema ovom materijalu u modnom dizajnu, ali i u obliku propagandnog materijala kroz modu. Unikatna kolekcija papirnih haljina Atopos kolekcije iz 1960. godine bila je bazirana na upotrebi papira i srodnih materijala i time postala izuzetan fenomen u modnom dizajnu. Narednih godina je druga kompanije iz SAD-a (Scott Paper Company) predstavila haljinu od papira kao reklamu za svoj proizvod i novi trend garderobe od papira ubrzo se proširio Amerikom i Evropom kao hype fenomen [14,17]. Garderoba od papira, izrađena upadljivim printovima, bila je prihvaćena kao promotivni materijal na različitim nivoima, počev od umetničkih, preko socijalnih do političkih.

Kada je u pitanju domaće tržište, vrlo je malo proizviđača koji koriste eko materijale i prevashodno je u tim retkim prilikama, reč o proizviđačima bebi odeće. Obzirom da je proizvodnja odeće od ekološki održivih materijala višestruko skuplja, i prodajna cena je visoka, ostaje pitnje koliko bi i zainteresovani za ovakvu odeću, bili u mogućnosti da ove proizvode sebi priušte.

5. EKO-MODA KAO TREND SAVREMENOG DRUŠTVA

Trend eko-mode dobija na svojoj popularnosti sve češćim aktivnostima na polju razvoja ekološke svesti i očuvanja životne sredine, počev od mlađih razreda osnovne škole, gde učenici razvijaju svoju kreativnost upotrebom ekoloških materijala. Zelene nedelje i slično nazvani festivali, način su da se kod mladih ljudi razvije svest o potrebi upotrebe materijala koji su po svom poreklu podobni u očuvanju životne sredine, ali i recikliranju onih koji bi se u nekoj varijanti, već smatrali otpadom. Dakle, tendencija razvoja ekološke svesti, koja je u uskoj vezi sa kreativnošću i modom, je kao trend sveprisutna u interesovanjima svih starosnih grupa. Mnogobrojni su primeri ekoloških festivala i radionica u osnovnim i srednjim školama [18] ili

manifestacija organizovanih od strane opštinskih ili nevladinih institucija i organizacija.

Dizajneri, sa druge strane, potvrđuju ovaj trend unošenjem osobenih elemenata dajući kolekciji lični pečat i formirajući brend, što je jedan od načina da se popularnost eko-mode poveća i ukoreni. Raznovrsni su pristupi materijalima koji se koriste u ekološkoj kolekciji. Sekundarne sirovine, poput najlona, karona, papira, tetrapaka, kod kojih se u prvi mah ne nagoveštava mogućnost bilo kakve dalje upotrebe, poslužile su nekim modnim dizajnerima da kreiraju odeću i da stvore lični brend. Postaju sve češći primeri poput onog na Berlinskoj nedelji mode kada su čitavi prostori bili posvećeni promociji i prodaju eko-mode i odeće. Namera da se pomiri luksuz i dizajn sa održivošću ostvarena je kroz kreacije kojima se pokazalo da to što je nešto obeleženo kao održivo, ne mora da bude i dosadno, već u istom rangu kao bilo koja druga kreacija, u pojedinim segmentima možda čak i kreativnija [19]. Kreatori brinu o poreklu upotrebljenog materijala, mogu se pohvaliti mnogim detaljima koji su individualni produkt lokalnih zanatlija i za svaki komad odeće mogu kupcima izneti priču o poreklu. Sve češće promocije eko-mode, podstaklo je poznate brendove, poput H&M-a, da u svoju ponudu uključe kolekcije odeće koja je načinjena od recikliranog plastičnog otpada iz okeana, recikliranog stakla, plastike i organske svile, što je jedan od prvih koraka i u njihovoj industriji što se tiče održive budućnosti mode [20].

Slika 4: Haljine od limenki i čepova
Milice Marinković

Poznate ličnosti iz sveta umetnosti, filma, muzike, vrlo često su u službi promocije eko-života i eko-mode, a neretko i sami žive po ekološkom stilu života [21]. Kako sve češće poznati svetski dizajneri stvaraju kreacije po eko-standardima, nošenje ovakve odeće više ne predstavlja izazov, već prirodan izbor, a javne

ličnosti se sve više deklarišu kao pobornici eko-mode. Odvažnost mladih dizajnera koji prate eko-trendove postaje sve veća, te se i na ovom polju sve više srećemo sa novitetima u kreacijama, zasnovanim na recikliranju sekundarnih sirovina ili već upotrebljenih materijala [22]. Kreacije svećanih haljina od čepova i limenki ili svakodnevna odeća prekrivena od starih muških košulja ili čebadi su modeli koji se mogu deklarirati kao ekološki, uzme li se u obzir poreklo materijala i tendencija održivosti [23]. Istovremeno, ovakvi trendovi pozitivno utiču na kreativnost potrošača, odnosno korisnika, kod kojih se razvija svest o materijalu odeće, podstiče recikliranje i mogućnost višestrukog korišćenja odeće.

6. ZAKLJUČAK

Eko-moda je tokom poslednjih decenija dobila na svom značaju u društvenom kontekstu, počev od porekla materijala, načina uzgoja ili opcije recikliranja, načina kreiranja i mogućnosti prezentacija kolekcija i ponude na tržištu. Javno mnjenje sve više kritikuje modnu industriju po pitanju neosetljivosti prema problemima okoline, te se aktivno radi na umanjenu štetnih materijala i načina njihove proizvodnje, a kod kupaca razvija svest o mogućnostima recikliranja i neophodnosti razložne kupovine. Svakako da su zemlje zapadne Evrope i SAD vodeće u ovom programu, upravo zbog razvijene tekstilne industrije i jačeg potrošačkog društva, ali to ne umanjuje svetski trend razvoja eko-mode, koja postaje, uz zdravi stil života, njen sastavni element.

REFERENCE:

- [1] What is Eco Fashion? (<https://greenconduct.com/blog/what-is-eco-fashion/>, dostupno 24.04.2019.)
- [2] What Is Eco Fashion And Why Is It Getting So Popular Now? (<https://www.fabswapp.com/fashion/what-is-eco-fashion-and-why-is-it-getting-so-popular-now/>, dostupno 24.04.2019.)
- [3] Suparna M. G., Rinsey Antony V. A., (2016). Eco-Friendly textiles, *Internacional Journal of Science Technology & Management*, 5(11), 67-73. (https://www.researchgate.net/publication/327498497_Eco_friendly_Textiles, dostupno 24.04.2019.)
- [4] Fornasiero, R., Chiodi, A., Carpanzano, E., Carneiro, L., (2010). Research Issues on Customer-Oriented and Eco-friendly Networks for Healthy Fashionable Goods, *Balanced Automation Systems for Future Manufacturing Networks*, 9th IFIP WG 5.5 International Conference, Valencia, Spain, July 21-23, 36-44. (https://www.researchgate.net/publication/227267636_Research_Issues_on_Customer-Oriented_and_Eco-friendly_Networks_for_Healthy_Fashionable_Goods, dostupno 24.04.2019.)
- [5] What is Eco Fashion? (<http://www.orgbyvio.com/what-is-eco-fashion/>, dostupno 24.04.2019.)
- [6] Eko-moda: koje su tkanine zaista ekološki tretirane, koji su to trendovi i u kom pravcu ide "zelena" modna industrija (<https://www.lovesensa.rs/clanci/srecan-zivot/eko-moda-koje-su-tkanine-zaista-ekoloski-tretirane-koji-su-to-trendovi-i-u-kom-pravcu-ide-zelena-modna-industrija>, dostupno 24.04.2019.)
- [7] A Guide to the Most Eco-Friendly Materials (<https://householdwonders.com/most-eco-friendly-materials/> dostupno 24.04.2019.)
- [8] Kavitha, S., Soundri, M., G., (2015). Eco Friendly textiles and clothing, *Internacional Journal of Science Technology & Management*, vol. no. 04, special issue no. 01, February 2015, 569-571. (http://www.ijstm.com/images/short_pdf/1422457932_458.pdf, dostupno 24.04.2019.)
- [9] Ramie or Chinese Nettle fibre (<http://www.wildfibres.co.uk/html/ramie.html#ramie-fibre-history> dostupno 24.04.2019.)
- [10] Altas, S., Ozgen, B., (2013). Investigation of Fabric Properties Woven with Different Fibres Raziskava lastnosti tkanin iz različnih vlakna, *Tekstilec*, 2, 117-122. (http://www.tekstilec.si/wp-content/uploads/2013/06/Raziskava-lastnosti- tkanin-iz-razli_nih-vlakna.pdf, dostupno 24.04.2019.)
- [11] Odjeća s ekološkim certifikatom (<https://www.sensa.hr/clanci/zensko-zdravlje/odjeca-s-ekoloskim-certifikatom?page=2>, dostupno 24.04.2019.)
- [12] Kostić, M. (2009): „Eko-oznaka kao vid informacije o proizvodima“, *Pravo i privreda, časopis za privrednopravnu teoriju i praksu*, 5-8, Beograd, 80-91.
- [13] Mizdraković, M., Kostić, M., Knežević, G., (2012). Eko-oznake u tekstilnoj industriji, 10. *Međunarodni naučni skup sa Sinergija*, Bijeljina, 286-292. (<https://singipedia.singidunum.ac.rs/preuzmi/40646-eko-oznake-u-tekstilnoj-industriji/607>, dostupno 24.04.2019.)
- [14] Slijepcevic, M., (2016). Modni marketing, *HERAedu*, Beograd, 111-114.

- [15] What Is Sustainable & Eco-Friendly Textiles? (<https://www.textilemates.com/sustainable-eco-friendly-textiles/>, dostupno 24.04.2019.)
- [16] Odgovorna moda (<http://plezirmagazin.net/odgovorna-moda/>, dostupno 24.04.2019.)
- [17] Paper fashion! (<https://www.momu.be/en/exhibitions/paper-fashion>, dostupno 24.04.2019.)
- [18] Modna revija: Moda u Eko-gradu, (<http://www.osmarijatrandafile.edu.rs/2017/02/modna-revija-moda-u-eko-gradu/>, dostupno 24.04.2019.)
- [19] Eko moda i eko dizajn na Berlin fashion week-u, (<http://plezirmagazin.net/eko-moda-i-eko-dizajn-na-berlin-fashion-week-u/>, dostupno 26.04.2019.)
- [20] EKO MODA: Reciklirani otpad sa obala u novoj H&M Conscious Exclusive kolekciji, (<http://plezirmagazin.net/eko-moda-reciklirani-otpad-sa-obala-u-novoj-hm-conscious-exclusive-kolekciji/>, dostupno 26.04.2019.)
- [21] Eko moda začinjena ukusom glamura, (<https://wannabemagazine.com/eko-moda-zacinjena-ukusom-glamura/>, dostupno 26.04.2019.)
- [22] EKO-MODA, (<https://www.seebtm.com/eko-moda/>, dostupno 26.04.2019.)
- [23] Mlada Beograđanka pravi haljine od limenki i čepova: „Želim da eko-moda spase svet“ (<https://www.telegraf.rs/zivot-i-stil/moda/3041033-mlada-beogradjanka-pravi-haljine-od-limenki-i-cepova-zelim-da-eko-modom-spasem-svet-foto>, dostupno 26.04.2019.)
-
- Rad primljen: 09.05.2019.
Rad prihvaćen: 12.06.2019.